

STARTPUNT IS WATERBURCHT VAN PIETERSHEIM

TUSSEN 2006 EN 2010 KREEG DE WATERBURCHT EEN STEVIGE FACELIFT: EEN NIEUW BEZOEKERSCENTRUM, DAT TEVENS FUNGEERT ALS TOEGANGSPOORT VOOR HET NATIONALE PARK HOGE KEMPEN, KREEG VORM. IN 2010 KREEG DE WATERBURCHT ZELFS DE VLAAMSE MONUMENTENPRIJS. ALS BEZOEKER KAN U ZELF EEN OORDEEL VORMEN OF MEN ER IN GESLAAGD IS EEN KOPPELING TE MAKEN TUSSEN DE OUDE EN NIEUWE ARCHITECTUUR, TUSSEN HET VERLEDEN EN HET HEDEN.

De waterburcht van Pietersheim vormt het decor van het startpunt van twee archeologische fietsroutes op het grondgebied van Lanaken. De ene route voert de fietser naar het noorden, richting Oud-Rekem en de Maas, de andere route naar het zuiden, richting de vruchtbare gronden van Haspengouw.

De waterburcht kent een geschiedenis van bijna 1000 jaar. Voor wie geen tijd heeft de burcht te bezoeken een kleine inzage in de toch wel complexe geschiedenis. De burcht wordt opgeworpen in een vochtig gebied, de uitgegraven grond wordt gebruikt om een kunstmatig eiland op te werpen. Hierop komt de versterking die, over een viertal fasen zal worden tot wat ze nu is. De eerste fase is een burchtfase waarbij de site voorzien wordt van een monumentale poort, een kapel en een weermuur. Deze fase wordt gekenmerkt door het gebruik van zandsteen en mergel.

In 1378 wordt de burcht door Luikse troepen aangevallen en ontmanteld. Begin de 15de eeuw komt de burcht in handen van de Merodes die hem omvormen tot een kasteel. In de 16de eeuw wil men het kasteel omvormen tot een militair bolwerk, wat mislukt... mede door de inname van het kasteel door de Spanjaarden (1576). In 1587 herwinnen de Merodes het kasteel, maar resideren er niet langer. Een rentmeester bestiert het domein.

Occasioneel wordt het kasteel nog opgekalefaterd, maar in de late 18de eeuw treedt het permanente verval in. In de jaren 70 van vorige eeuw komt het domein in handen van de gemeente Lanaken die het gebruikt als evenementenlocatie. Vanaf 1985 tot 1988 wordt de burcht archeologisch onderzocht. De vondsten zijn te bezichtigen in de kijkdoos van de gerestaureerde waterburcht.

A PIETERSHEIMBOS

De jacht is steeds een populaire bezigheid geweest van de heren van Pietersheim en Merode-Pietersheim. Binnen het uitgestrekt bos werd een zgn. wildreserve klaar gehouden, geborgen achter wallen met palissaden en een gracht aan de binnenzijde. Kwestie van het wild binnen te houden en de stropers buiten. Tegelijk werd de rijke en kwalitatieve beekstructuur (Asbeek) gebruikt voor de aanleg van meerdere vijvers, waarin Pietersheim op de Maastrichtse markt geëerde karpers kweekte. De beken en vijvers deden ook de watermolens draaien (Heidemolen). In het bos werd ook aan houtvesting gedaan. Dit nam catastrofale vormen aan wanneer troepen het nabije Maastricht kwamen belegeren. Tot tweemaal toe, eenmaal door de Spanjaarden, een tweede maal door Louis XIV werd het nabije bos voor de bouw van hun stellingen quasi volledig gerooid. Er zijn ook sporen van kiezelontginning en turfwinning, wellicht ook van aanmaak van houtskool. De laatste heren van Merode legden in de vijftiger jaren van vorige eeuw grachtjes en sluisconstructies aan voor de kweek van bevorraten voor hun vacht. Gegevens genoeg om fysieke sporen van dit alles te detecteren, te identificeren en in kaart te brengen.

© Tony Waegeman

B DE STEILRAND VAN HET KEMPISCH PLATEAU

Zo'n 800.000 jaar was de Maas een gletsjerrivier die een gigantische puinkegel van zand en stenen genereerde. Het plateau is het restant van deze puinkegel. Door tektoniek verzakte een groot deel van het gebied echter en koos de Maas een nieuwe weg. Hierdoor sneed ze in haar eigen sediment en ontstonden terrassen en de huidige steilrand. Het is dus ook niet ondenkbaar dat hele oude archeologische resten te vinden zijn op het Kempisch Plateau.

C TUSSEN 140 EN 58

C DE ROMEINSE WEG MAASTRICHT-NIJMEGEN

Net voor u de Rijksweg die Lanaken met Maasmechelen verbindt, oversteekt, rijdt u over de oude Romeinse Heirbaan. Deze heirbaan verbond twee Romeinse steden, Maastricht (Traiectum ad Mosam) en Nijmegen (Noviomagus) en liep in het maasdal, net op die plek waar overstromingen quasi-onmogelijk waren. Aan de overzijde van de Maas liep ook een Heirbaan. Bruggen zijn amper gekend...

D OUD-REKEM EN HET KASTEEL

De vroegst gekende naam van een landheer van Rekem, Arnold van Redekem, duikt op in 1108. Of er toen al een versterking bestond is waarschijnlijk, maar niet met zekerheid uit archivalische bronnen af te leiden. Iets meer zekerheid krijgen we wanneer Giselbrecht van Bronckhorst heer van Rekem (1134 – 1140) in 1140 zijn villa uitbreidt met een gasthuis en een Norbertinessenklooster. En hoewel de historische bronnen in alle talen zwijgen, bestond er zeker voor 1317 een versterkte heerlijke woonst.

In 1460 plunderden enkele Luikse gilden de burcht vanwege de onenigheid omtrent een schuldvordering op rekening van Willem II van Sombreffe, baron van Rekem. Een gelijkaardig feit deed zich nog eens voor in 1507. Bij de belegering van Maastricht door Spaanse legers in 1579 werd het dorp Rekem en haar burcht als vergelding grondig verwoest. In 1590 verkreeg Herman van Lynden (1547-1603) door ruil de baronie Reckheim met alle rechten en vrijheden, maar ook met alle oorlogsvernielingen ten gevolge van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Vanwege de oorlogsschade liet hij de oude burcht slopen om aldaar een nieuw kasteel op te trekken. De werken waren in 1597 afgerond.

© Elke Wesemael, ARON BVBA

Tot 1778 bleef Rekem een voornamelijk residentie van de familie d'Aspremont-Lynden. Bij de annexatie door Frankrijk in 1794 verloor het kasteel definitief haar elementaire functie. Hetzelfde jaar werd een militair hospitaal geïnstalleerd en ook weer opgeheven. Door de jarenlange leegstand werden grote delen van de gebouwen gesloopt of hersteld om er in 1809 het bedelaarsgesticht van het Departement van de Nedermaas in te huisvesten en daarna tot 1980 het psychiatrisch ziekenhuis. Oud-Rekem werd in 2008 verkozen als mooiste dorp van Vlaanderen.

van 58 naar 10

E PREHISTORIE EN ROMEINEN LANGS DE MAAS

De Maas levert al sinds jaar en dag grind voor de bouwnijverheid. In de jaren 80 van vorige eeuw kregen archeologen de kans om voor het ontgronden de locatie te onderzoeken. En dat leverde nogal wat op. Uit de prehistorie werden verschillende jachtkampementen blootgelegd. De locatie herbergde ook een grafveld uit de Bronstijd en een Romeins villaterrein. Het hoofdgebouw kende verschillende verbouwingen. De kern bestond uit een drietal vertrekken en een lange galerij, die op haar beurt op twee hoekvertrekken uitgaaf. Nadien voegde men aan de oostzijde een tweede galerij en een zaal met apsis toe. In de kelder bevond zich een klein badgebouw. In de tuin bevond zich een rechthoekig waterbekken. Dit hoofdgebouw was door minstens zes bijgebouwen omgeven.

Tussen 10 en 54

F DE ABDIJ VAN HOCHT

Diederick van Lodenaken, heer van Pietersheim, sticht, naar het voorbeeld van de graaf Gerard I van Loon, in 1185 de Abdij van Hocht, ongeveer 1,5 km ten oosten van de burcht op de oever van de Maas. De abdij fungeert, net als die van Herkenrode voor de graven van Loon, als mausoleum. Ze verwerven ook de kerkelijke rechten over het nabijgelegen domein Lanaken (1225). De abdij en de burcht vormen een religieuze en een adellijke tegenstelling in het landschap. Beide polen waren door dreven met elkaar verbonden.

van 54 naar 131

Praktische informatie

Start: waterburcht van Pietersheim, Waterstraat te Lanaken
Route: voorkeursrichting

- 140 > 58 > 53 > 10 > 54 > 131 > 65 > 11 > 66
- > 65 > 131 > Pietersheim

Aan het domein Pietersheim aan de Waterstraat is ruime parkeergelegenheid. Langs de route is ook HORECA gevestigd (Knp. 58 en 131).

Afstand: 42 kilometer (op te delen in 2 routes op Knp. 131)
Mogelijkheid tot aansluiting bij de Zolad+-Fietsroute 2 en 5
Overall verhard en vlak parcours.
Opgelet: niet alle items liggen op het fietsroutenetwerk.
Hou hierbij rekening met de volgende kleurencodes:

- (Zichtbaar van)op het fietsroutenetwerk
- Niet onmiddellijk op het fietsroutenetwerk
- Zichtbaar maar niet toegankelijk

Waterburcht Pietersheim naar 140

Tussen 131 en 65

G DE WINDMOLENS VAN HET EUROPARK

In 2008 ging ter hoogte van de windmolens een groot archeologisch onderzoek van start. De aanleiding was de bouw van een overslagstation en een spoorbaan. Vooronderzoek had aangetoond dat hier resten uit diverse periodes in de bodem bewaard waren gebleven.

De voornaamste sporen dateerden uit de Bronstijd en uit 1748, ten tijde van het beleg van Maastricht. De bronstijdmens vestigde zich hier zowat 3000 jaar geleden, waarschijnlijk omwille van de strategische positie: hoog in het landschap, maar toch vlakbij water. Resten van huizen werden niet aangetroffen, enkel de plaatsen waar zij het graan bewaarden, hetzij in kuilen, hetzij in gebouwen op palen.

Van het beleg van Maastricht werd voornamelijk de linie bewaard: drie legercomponenten groeven zich hier in en voorzagen zich in hun onderhoud. Uit de vele archeologische resten blijkt dat ze kalfsvlees aten en dat ze vergezeld waren van vrouw en kind.

H BRIEGDEN

De brug van Briegden maakte geen deel uit van de eerste Duitse aanvalsgolf op 10 mei. Wel werd als eerste oorlogsdaad de Grenswachterskazerne platgebombardeerd. Dat was immers de commandopost en de telefooncentrale van waaruit de bunkers langs het Albertkanaal hun bevelen moesten ontvangen. Het 2de Regiment Karabiniers lag hier en bij de spoorbrug gelegerd. Hun positie werd onhoudbaar toen Duitse troepen hen in de rug aanvielen vanuit het uitgebouwde bruggenhoofd Veldwezelt. Het groepje Belgische soldaten, waaronder Louis Paul Boon (zie zijn verslag in zijn boek 'Mijn kleine oorlog'), vluchtte via Hotel Du Pont (nu Grieks restaurant Alkahof), richting Veldwezelt waar ze krijgsgevangen werden gemaakt en afgevoerd naar Stalag Fallingbomst. Op 11 mei slaagde de Belgische genie er alsnog in de brug van Briegden op te blazen. Na de oorlog werd ze volgens de originele plannen terug opgebouwd. Omwille van de verbreding van het kanaal werd de oude brug in 2012 vervangen door een nieuwe.

© René Thewissen

I GELLIK, Boonakkerstraat

Om het plan van de Saxe te laten slagen (zie K) was er weliswaar nog één kleine hindernis, zijnde de 'burcht van Gellik', gelegen ter hoogte van de Boonakkerstraat, vlakbij knooppunt nr. 65. Deze 'burcht' moet men zich voorstellen als een middeleeuwse donjon of meestertoren. Op oude kaarten staat de toren afgebeeld als "La Tour de Valwesent".

In 1646 verwierf de landcommanderij van Alden Biesen de burcht, de bijhorende landerijen en het laathof. De bronnen vermelden ook dat de toren al geruime tijd leeg stond. Niemand wist echter hoe oud de toren was, noch wie hem ooit had gebouwd. De plaatselijke pastoor was er in 1734 echter zeker van dat de Tempeliers er voor iets tussen zaten.

Op 25 april 1748 was dat allemaal *petite histoire*: de toren werd opgeblazen zodat het strategische karakter van de locatie totaal ver-

Van 65 naar 11

J VELDWEZELT - DIETERENBANK

In 2006 kreeg de lokale politie de melding dat er in de wand van een bouwput een skelet was aangetroffen. Regen spoelde een deel van de losse grafvulling weg, waardoor het skelet aan het licht kwam. Onderzoek wees uit dat het niet om recente menselijke resten ging.

Het fysisch-antropologisch onderzoek wees uit dat het om de beenderresten van minstens zes individuen ging, meer dan waarschijnlijk allemaal mannen. Buiten de klassieke aandoeningen zoals cariës en artrose waren de mannen in goede gezondheid. Naar de doodsoorzaak blijft het voorlopig gissen, maar het is niet onlogisch dat zij om het leven kwamen tijdens één van de belegeringen van Maastricht (1748), tijdens de Slag van Lafelt (1747) of in het nabijgelegen veldhospitaal.

Tussen 66 en 65

K DE REDOUTENGORDEL (van HOCHT naar EIGENBILZEN)

Toen Maurits van Saksen in 1748 plannen maakte om Maastricht te belegeren had hij slechts schrik van één ding: onverhoeds in de rug aangevallen worden. Precies daarom gaf hij opdracht om de noordwestelijke flank te beschermen middels een gordel van redoutes. Deze redoutes werden om de 200 meter opgeworpen, maten 60 bij 60 meter en kon één bataljon huisvesten. De Saksen ging er namelijk vanuit dat een tegenaanval enkel mogelijk was vanuit de richting van de 'Maastrichterheide', het tegenwoordige Kempisch plateau. De Demervallei, meer naar het westen, achtte hij strategisch van minder belang. Vandaar dat hij de westelijke flank onbeschermd liet en de redoutengordel van Hocht tot enkel Eigenbilzen liet opwerpen.

Tijdgenoten roemden de Saxe om zijn geniale plan.

Van 65 naar 131 naar het eindpunt

In 2005 ontdekten piloten van de KULeuven tijdens luchtfotografische prospecties een vierkante structuur. Deze structuur ontstond doordat de ondergrond door het graven zo was veranderd dat dit zijn weerslag had op de vegetatie die er boven groeide. Dit noemen we 'cropmarks', letterlijk: markeringen in het gewas. Na onderzoek bleek de structuur te maken te hebben met de nu verdwenen redoutengordel tussen Eigenbilzen en Hocht. Na grondige studie van andere luchtfotografische bronnen bleek dat er nog vijf redoutes van deze gordel konden gelokaliseerd worden.

De Landmarks

Het grensgebied van Lanaken, Riemst en Maastricht kreeg een eigen naam: het Grensschap. Met zijn natuur, geschiedenis, cultuur kan je kennismaken bij 14 Landmarks. Elk Landmark krijgt letterlijk 'gewicht' met een bewerkte reuzenkei van waaruit je het landschap kan bewonderen. Het is net dit unieke landschap dat een belangrijke rol gespeeld heeft in de geschiedenis van de streek.

Alle informatie over de rol van het landschap, in woord en beeld, vind je op een informatiekubus die draait op een 'grensschappaal'. Een steeliep vormt het groene element als symbool voor een meer vergankelijke tijdsdimensie en de band met het heden.

Meer info: www.grensschap.eu

Wie is en wat doet ZOLAD+?

ZOLAD+ is de eerste intergemeentelijke projectvereniging voor Onroerend Erfgoed in Vlaanderen en wordt vanuit de Vlaamse overheid gesubsidieerd.

De vereniging is werkzaam in de gemeenten Bilzen, Lanaken, Riemst en Voeren en wil op het gemeentelijke niveau de zorg voor het onroerende erfgoed behartigen.

In 2009 kwam vanuit het Agentschap Ruimte & Erfgoed de oproep tot oprichting van Intergemeentelijke Onroerend Erfgoeddiensten (IOED). Deze diensten hebben als doel om vanuit een integrale benadering de aandacht van het lokale beleid voor het onroerende erfgoed te vergroten. De vier ZOLAD-gemeenten, zich bewust van de waarde van hun rijke erfgoed en de nood aan expertise om hieromtrent een goed beleid te voeren, beslisten dat de ZOLAD een aanvraag tot taakverschuiving moest indienen.

In september 2009 werd het project door Geert Bourgeois, minister bevoegd voor het Onroerend Erfgoed, goedgekeurd. Op 4 januari 2010 ging ZOLAD+ officieel van start. Omwille van de herkenbaarheid werd de naam ZOLAD bewaard. De 'plus' verwijst naar de extra dimensie die met het bouwkundig erfgoed is toegevoegd.

ZOLAD+ heeft als taken de inventarisatie, advisering, coördinatie en informatieverstrekking op het gebied van het onroerende erfgoed en zal zowel gemeenten als particulieren bijstaan. Het wil een onmisbaar aanspreekpunt worden voor het lokale onroerende erfgoed.

Voor meer achtergrondinformatie verwijzen we naar www.zolad.be

De kapel van Pietersheim en de kijkdoos

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever: ZOLAD+, intergemeentelijke projectvereniging voor Onroerend Erfgoed Maastrichtersteenweg 2b, 3770 Riemst

www.zolad.be

Teksten: ZOLAD+ © & Foto's: ZOLAD+, tenzij anders vermeld

D/2011/12.623/5

Voor meer informatie: Toerisme Lanaken Koning Albertlaan 110 3620 Lanaken

Deze themaroute is een realisatie van ZOLAD+ en is onderdeel van een archeologische route in Zuidoost-Limburg.

Route 1: Riemst (Oost)
Route 2: Bilzen
Route 3: Lanaken
Route 4: Voeren
Route 5: Riemst (West)

Alle rechten voorbehouden

2014

Prijs: 2 €